

PERSPECTIEVEN OP EEN THEMA
Rotterdamse integratieperspectieven nader bekeken

Aanleiding

Integratie is een van de hoofdthema's van IDEM Rotterdam. Het is geen eenduidig begrip. Daarom definieert IDEM de term integratie bewust breed: een koepelterm om te kunnen praten over onderwerpen die raken aan de verhoudingen tussen Rotterdammers, over de situatie van nieuwkomers in de stad en over tegenstellingen tussen personen en groepen.

Tijdens de gesprekken die IDEM in 2016 en 2017 voerde voor de veertien Gebiedsbeelden, bleek dat professionals en vrijwilligers die in Rotterdam actief zijn het begrip integratie op uiteenlopende manieren interpreteren. Er zijn met name verschillen in de kijk op wie in het integratieproces centraal staat en waar de verantwoordelijkheden liggen om hieraan een bijdrage te leveren. Aangezien de diverse Rotterdamse professionals en vrijwilligers bijdragen aan een gezamenlijke opgave ('van diversiteit echt een kracht maken', zoals het huidige college van burgemeester en wethouders het in het coalitieakkoord formuleert), kan het problematisch zijn dat een ieder iets anders onder het begrip integratie verstaat. De uiteenlopende perspectieven leiden mogelijk tot miscommunicatie en langs elkaar heen werken. Om hier zicht op te krijgen heeft IDEM onderzoek gedaan naar de perspectieven op en interpretaties van het begrip integratie van professionals en vrijwilligers en naar de knelpunten die zij in hun werk op dit vlak tegenkomen.

Methode

Voor dit onderzoek heeft IDEM interviews gedaan met vijftien professionals en vrijwilligers die in verschillende Rotterdamse gebieden op lokaal niveau actief zijn op het vlak van integratie. De geïnterviewden zijn via de netwerkers van IDEM geselecteerd en benaderd. De groep geïnterviewden is divers en richt zich op uiteenlopende activiteiten en doelgroepen. Het gaat om mensen die werkzaam zijn bij welzijns- en maatschappelijke organisaties, vrijwilligers- en zelforganisaties. De interviews zijn geanonimiseerd.

Tijdens de semigestructureerde interviews stond de kijk van de professional of vrijwilliger centraal. Aan de hand van een aantal open interviewvragen is besproken wat de geïnterviewde onder het begrip integratie verstaat, op wie dit begrip volgens haar of hem betrekking heeft, op welke manier zij of hij zich in het (vrijwilligers)werk met het onderwerp bezighoudt en of hierbij knelpunten zijn.

Leeswijzer

In deze rapportage presenteren wij de resultaten van het onderzoek naar de perspectieven op integratie. We gaan hierbij eerst in op de verschillende perspectieven van geïnterviewden en hoe die zich verhouden tot elkaar en tot het gemeentebestuur. Daarna kijken we nader naar de knelpunten die geïnterviewden tegenkomen in hun werk op het vlak van integratie. Vervolgens besteden we aandacht aan wat volgens hen nodig is om integratie te laten slagen. De rapportage sluit af met een nadere beschouwing waarin wordt gereflecteerd op de resultaten.

Verschillende perspectieven op lokaal niveau

In dit onderzoek staan perspectieven op het begrip integratie centraal. Hieronder gaan we in op de overeenkomsten en verschillen tussen de perspectieven van professionals en vrijwilligers en hoe die zich verhouden tot het gemeentebestuur. Vervolgens besteden we aandacht aan de invloed die verschillende perspectieven hebben op de lokale samenwerking.

Begrip integratie

De afgelopen twintig jaar wordt veel gesproken over integratie. Wie kritisch kijkt naar de debatten ziet duidelijk dat verschillende dingen onder het begrip worden verstaan. Vaak wordt impliciet dan wel expliciet over integratie gesproken in relatie tot maatschappelijke ontwikkelingen die als problematisch worden gepresenteerd. Uit de interviews blijkt dat professionals en vrijwilligers in Rotterdam het begrip integratie ook verschillend uitleggen. Opvallend is dat de meeste geïnterviewden het begrip integratie zelf in eerste instantie niet problematiseren. Zij hebben meteen een antwoord klaar op de vraag wat zij onder integratie verstaan. Slechts drie geïnterviewden problematiseren het begrip wel. De een begint zijn antwoord met de opmerking dat hij het een 'lastig woord' vindt en een ander reageert dat 'het eraan ligt hoe je het woord interpreteert'. De derde merkt op dat hij 'niet zoveel kan met het woord'. Deze laatste persoon wijst het begrip integratie af en lijkt dit te verwarren met assimilatie: 'Integratie gaat voor mij te veel over dat je opgaat in hoe het was.' De andere twee komen na het formuleren van hun kanttekeningen wel tot een eigen interpretatie van wat integratie is.

Nadruk op individu of op gezamenlijkheid

Het belangrijkste verschil tussen de perspectieven op integratie van de geïnterviewden, is de vraag of de nadruk ligt op de inspanningen van het individu of op een gezamenlijke inspanning. Bij meer dan de helft van de geïnterviewden ligt de nadruk op gezamenlijkheid. Zij leggen het begrip integratie uit in lijn met de volgende antwoorden:

'Vanuit verschillende standpunten gezamenlijkheid proberen te ontwikkelen.'

'Halen en brengen. Dat niemand een belemmering voelt om als zichzelf onderdeel te zijn van de samenleving.'

In de perspectieven van de rest van de geïnterviewden staat het individu centraal, bijvoorbeeld:

'Je weg vinden binnen een maatschappij en zelfstandigheid verwerven.'

'Jezelf onmisbaar maken in de maatschappij. Continu proces waarvan iedereen onderdeel is, op allerlei niveaus.'

Zoals uit de citaten blijkt, loopt de nadruk soms door elkaar. Het individu staat centraal in het antwoord dat iemand geeft, maar de persoon benoemt vervolgens ook dat het 'tweerichtingsverkeer' is en dat integratie dus een collectieve verantwoordelijkheid is. Dat bijna alle geïnterviewden integratie beschouwen als proces waarin iedereen een verantwoordelijkheid heeft, blijkt ook uit de antwoorden op de vraag op wie integratie betrekking heeft. Op twee personen na antwoorden alle professionals en vrijwilligers dat integratie betrekking heeft 'op iedereen' of op 'alle

Rotterdammers'. (In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op hun kijk op de maatschappelijke verhoudingen op het vlak van integratie.)

Gemeentebeleid

Alle geïnterviewden houden zich direct of indirect bezig met integratie in Rotterdam. Zij kunnen allemaal helder uitleggen op welke manier hun werkzaamheden bijdragen aan dit proces. Opvallend is dat integratie als doel verder geen rol speelt in hun (vrijwilligers)werk. Veertien geïnterviewden verwijzen bij hun uitleg van het begrip integratie ook geen enkele keer naar het gemeentebeleid (of enig ander beleid - ook niet van de eigen organisatie), terwijl zij werkzaam zijn bij organisaties die regelmatig een subsidierelatie hebben met de gemeente Rotterdam. Slechts één vrijwilliger verwijst naar het overheidsbeleid 'waarin integratie betrekking heeft op nieuwkomers uit het buitenland'.

Bovendien sluiten de meeste perspectieven op integratie van de geïnterviewden niet aan bij het beleid van het vorige college van burgemeester en wethouders, dat op dit moment nog van kracht is. Op het moment van dit onderzoek heeft het nieuwe college nog geen nieuw integratiebeleid gepresenteerd en is de nota Integratie 010 nog steeds leidend. In die nota wordt integratie gedefinieerd als "de inspanning die de migrant levert om sociaal en economisch deel te kunnen nemen aan de Rotterdamse samenleving door zich de Nederlandse taal eigen te maken en de gangbare normen te respecteren en na te leven."¹ Anders dan in de interpretaties van de meeste geïnterviewden wordt de verantwoordelijkheid voor integratie in dit beleid voornamelijk gelegd bij de individuele migrant. Daarbij wordt integratie voorgesteld als proces waarbij ernaar gestreefd wordt om groepen met een migratieachtergrond zich zoveel mogelijk te laten aanpassen aan standaarden die gezien worden als kenmerkend voor Nederland.

Aanpassen?

De geïnterviewden benoemen bijna allemaal dat het spreken van de Nederlandse taal van groot belang is om te kunnen meedoen in de samenleving. In dit opzicht sluiten hun opvattingen aan bij het gemeentebeleid. De meeste geïnterviewden benadrukken echter dat van verplichte aanpassing aan bepaalde normen geen sprake moet zijn. Vaak zijn ze hier uitgesproken over. Zij vinden dat er ruimte moet zijn voor 'verschillende identiteiten' of voor 'eigenheid'. Sommigen voegen daaraan toe dat er geen 'Nederlandse norm' bestaat of dat Rotterdam te divers is om een bepaalde bevolkingsgroep dominant te laten zijn.

Invloed op samenwerking

Er zit duidelijk wrijving tussen de perspectieven op het begrip integratie van de geïnterviewde Rotterdamse professionals en vrijwilligers en het gemeentebeleid. Ook de interpretaties van de geïnterviewden van wat integratie is, verschillen onderling. Toch lijkt dit geen negatieve invloed te hebben op de samenwerking in de stad. Geen van de geïnterviewden benoemt knelpunten die samenhangen met verschillende interpretaties van samenwerkingspartners op lokaal niveau. Dit betekent echter niet dat professionals geen knelpunten tegenkomen in hun (vrijwilligers)werk die samenhangen met opvattingen over integratie. (Aan die knelpunten besteden we in het volgende hoofdstuk aandacht.) De onderlinge samenwerking wordt er alleen niet (merkbaar) door beïnvloed.

¹ Gemeente Rotterdam (2015). *Integratie 010*. Rotterdam.

Knelpunten

Tijdens de interviews hebben we professionals en vrijwilligers gevraagd naar knelpunten die zij tegenkomen tijdens hun (vrijwilligers)werk op het gebied van integratie in Rotterdam. Zij noemen zeer uiteenlopende knelpunten. Een overkoepelend punt is het (landelijke) politieke discours, waaraan we hieronder als eerste aandacht besteden.

Negatieve invloed politieke discours

Hoewel de Rotterdamse professionals en vrijwilligers over het algemeen de ruimte ervaren om op lokaal niveau naar eigen inzicht een bijdrage te leveren aan het integratieproces, benoemt een groot aantal van hen de negatieve invloed van het (landelijke) politieke discours. Ook de geïnterviewden die de term integratie in eerste instantie niet problematiseren, reflecteren in veel gevallen in de loop van het gesprek wel op het begrip. Bijna alle geïnterviewden benoemen dat integratie geen ‘aantrekkelijk’ begrip is en negatieve associaties oproept. Die negatieve associaties zijn ontstaan onder invloed van het gepolariseerde (landelijke) politieke debat, waarover de meeste geïnterviewden zich kritisch uitspreken. Een geïnterviewde zegt: ‘De politiek vergroot sentimenten uit, waardoor problemen groter worden.’ Een andere professional noemt de ‘landelijke en lokale politiek’ als de grootste bedreiging voor integratie en het samenleven van verschillende bevolkingsgroepen in Rotterdam:

‘Je ziet het negatieve effect vooral op de derde en vierde generatie, met name op jongens met een Marokkaanse achtergrond. Als jij van alle kanten hoort dat je er niet toe doet, dat je terug moet naar je eigen land - wat je land niet is, want je bent hier geboren - dan ga jij je als puber afzetten en dus het beeld versterken. Uitspraken als die van Wilders over minder Marokkanen zetten ons hier weer een paar stappen terug. Dat heb je ook lokaal, partijen die vooral zijn gericht op confrontatie. Dat zet ons weer op achterstand. Met ons bedoel ik Rotterdam.’

Een aantal andere geïnterviewden benoemt eveneens de polarisatie en de eenzijdige focus van het landelijke integratiedebat op ‘mensen met een migratieachtergrond’ of ‘personen van kleur’ als een probleem. Zij zijn van mening dat het voornaamste effect van het politieke debat is dat deze mensen worden ‘uitgesloten’, omdat zij ‘moeten voldoen aan allerlei regels’. Een professional noemt dit ‘discriminatie’:

‘Er wordt strenger gekeken naar gekleurde nieuwkomers, naar Marokkanen, Turken, donkere mensen et cetera. Maar de blanke nieuwkomers, ik heb de indruk dat daar minder strikt naar gekeken wordt. Kinderen van Oost-Europeanen zullen sneller worden gerekend tot de Hollanders. Alles met een tintje wordt nog steeds gerekend tot de allochtonen.’

Een aantal geïnterviewden vraagt zich tijdens het interview hardop af wanneer integratie ‘gelukt’ is en realiseren zich dat deze vraag niet goed te beantwoorden is. Eén van hen is van mening dat er veel aanpassing wordt gevraagd:

‘Als je kijkt naar de berichtgeving en de uitingen van politici, dan gaat integratie eigenlijk heel ver. Ik weet niet of dat een gevoel is. Ik krijg dit ook veel terug van onze achterban, dat zij het

idee hebben dat zij hun culturele achtergrond eigenlijk moeten negeren om geaccepteerd te worden. Want daar gaat het natuurlijk ook om, om acceptatie, want je wilt natuurlijk echt onderdeel zijn van de samenleving en zo ook gezien worden. Maar hoe ver moet je daar dan in gaan? Ik heb het idee dat er veel wordt gevraagd. Dat heeft tot gevolg dat mensen zich

juist terugtrekken in de eigen kringen en juist niet de confrontatie of de toenadering zoeken met mensen die anders zijn of met autochtone Nederlanders.'

Volgens een ander komt dit doordat sommige politici enkel of vooral willen uitsluiten:

'Mensen verzetten zich tegen het feit dat de overheid een soort checklist heeft en zegt dat je erbij hoort als je overal een vinkje krijgt, maar stiekem gaat het toch nooit lukken. Ik merk hoe de tijd passeert, er komen steeds nieuwe regels bij. We [de islamitische gemeenschap] zullen nooit aan die checklist voldoen, want die checklist is om te blijven, die is er niet om ons een plekje te geven.'

Het veronderstelde perspectief op integratie van de politiek sluit volgens de meeste geïnterviewden vooral mensen uit. Het gepolariseerde politieke debat veronderstelt dat er mensen binnen en buiten de samenleving staan, terwijl Rotterdamse professionals en vrijwilligers juist van mening zijn dat het begrip integratie iedereen omvat.

Discrepantie

De meeste geïnterviewden spreken zich expliciet kritisch uit over het politieke discours over het onderwerp integratie. Zij proberen zich te onttrekken aan het gepolariseerde debat en beschouwen integratie als collectief proces dat betrekking heeft op 'alle Rotterdammers'. Er zit in de antwoorden van een aantal professionals en vrijwilligers echter een discrepantie tussen hun antwoord op de algemene vragen en de voorbeelden die ze noemen om hun antwoorden concreet te maken. In de voorbeelden staan vaker mensen met een migratieachtergrond centraal en wordt weinig aandacht besteed aan de rol van de rest van de samenleving. Vooral geïnterviewden zonder migratieachtergrond lijken integratie toch vooral te zien als iets wat over de 'ander' gaat en niet direct over henzelf. Zij lijken (onbewust) de politiek te volgen in de aandacht voor bepaalde bevolkingsgroepen. In de voorbeelden van geïnterviewden met migratieachtergrond staan wel regelmatig willekeurige Rotterdammers centraal. Zij nemen in hun antwoorden consequenter afstand van het politieke discours en noemen onder andere het voorbeeld van integreren in een nieuwe buurt, wat eenieder ongeacht haar of zijn etnische achtergrond doet.

Negatief effect op bevolking

Geïnterviewden benoemen dat de politiek invloed heeft op de sfeer binnen de samenleving. Een professional zegt dat door het 'beeld van integratie' in het politieke debat 'er vanuit de samenleving niet altijd openheid is en de acceptatiemogelijkheden beperkt zijn'. Sommige professionals lijken het gevoel te hebben dat zij klem zitten tussen de gepolariseerde politiek en de gepolariseerde Rotterdamse bevolking. Zo vertelt een vrijwilliger dat het in de praktijk heel lastig kan zijn om mensen met verschillende achtergronden samen te laten werken:

‘Het is onvoorstelbaar hoe lastig mensen zijn naar elkaar toe. Nederlanders voelen zich direct gekwetst als er van de veertig vrijwilligers maar twee witte Nederlanders zijn. “Hoe moet ik hier nou mijn werk doen?” “Door je aan de afspraken te houden, dan komt het vanzelf goed.” Omdat het kader waarin ze zitten niet zo herkenbaar is als ze het graag willen hebben, wordt het al een probleem voordat het een probleem is. Dat is bij Antillianen, Surinamers, Marokkanen allemaal hetzelfde.’

Een andere professional ervaart regelmatig hoe regels in een Huis van de Wijk meteen in verband worden gebracht met het politieke debat:

‘Er is een regel dat er in het Huis van de Wijk geen alcohol wordt geschonken. Dit wordt van buitenaf opgepikt en uitgelegd als: dat komt omdat er moslims komen en daarom mag ik mijn advocaatje niet meer drinken. Men voelt zich per direct bedreigd.’

Sommige geïnterviewden ervaren dagelijks dit soort negatieve effecten van polarisatie. Het lijkt erop dat in sommige Rotterdamse gebieden meer sprake is van polarisatie onder de bevolking en in andere gebieden minder, zoals ook in de Gebiedsbeelden naar voren komt. Hierbij lijkt de leeftijd van de bevolking een rol te spelen. Enkele geïnterviewden benoemen dat zij de indruk hebben dat het onderwerp integratie onder de jongere generaties veel minder problemen oplevert. Eén van hen zegt:

‘Ik vind dat integratie onder de laatste generaties goed verloopt. Ik zie het ook op scholen; de jeugd en de jongeren weten heel goed om te gaan met integratie. Die vinden het heel interessant om alles van de anderen te weten en te begrijpen, te proeven en te ontdekken. Vroeger had je meer aparte groepen. Nu zie je echt dat je groepen jongeren heel gemengd zijn.’

Stigmatisering door gemeente

De concrete knelpunten op het vlak van integratie die professionals en vrijwilligers noemen lopen zeer uiteen, net als hun werkzaamheden. Daarom bespreken wij de punten die door meerdere geïnterviewden worden genoemd. Een punt dat verschillende keren naar voren komt is dat door de gemeente Rotterdam ‘over mensen wordt gepraat in plaats van met mensen’. Een professional merkt op dat ‘mensen tot nummertje worden gemaakt, zodat anderen zich kunnen distantiëren’. Volgens een ander wordt dit veroorzaakt doordat de gemeenteraad en gebiedscommissies geen afspiegeling zijn van de Rotterdamse bevolking. Hij beschouwt het ‘diskwalificeren van mensen’ als een ‘risico’. Een aantal andere geïnterviewden benoemt dat de manier waarop de gemeente bepaalde groepen mensen bejegt stigmatisering in de hand werkt. Een professional noemt bijvoorbeeld de manier waarop gesproken wordt over mensen die een uitkering ontvangen:

‘Rotterdamers die een tegenprestatie moeten uitvoeren vanwege hun uitkering worden door de bejegening vanuit de gemeente buitenspel gezet. Die bejegening - het ging over “luie bankzitters” en dat soort gedoe - maakt dat je deze groep mensen isoleert. En dat is een groep mensen die over de leeftijden, over de ethniciteiten, over alles heengaat. Eigenlijk iedereen kan in een uitkering terechtkomen. En door deze mensen weg te zetten als luie bankzitters plaats je die hele groep buiten de samenleving.’

Een andere professional legt uit dat vooroordelen ook een rol lijken te spelen in de wijze waarop de gemeente (beleidsmatig) eenzijdig inzet op bepaalde gemeenschappen:

‘Soms lijkt de manier waarop de gemeente wil dat projecten ingestoken worden gebaseerd op tunnelvisie. Zij willen zich richten op één bevolkingsgroep, terwijl je veel meer hebt aan een bredere kijk met uitwisseling tussen verschillende groepen waarbij je van elkaar kunt leren. Vanuit de achterban krijgen we ook veel terug dat mensen gek worden van al die dingen die zijn gericht op moslims. Dan gaat het over religieuze slacht, dan over het nikabverbod, dan over religieuze predikers uit het buitenland. Voor het gevoel van mensen volgt het elkaar ook constant op en is er geen ademruimte. En ook om dat gevoel en die stigma’s te voorkomen moet je zorgen dat je het breder trekt.’

Ontvangende samenleving

We hebben professionals en vrijwilligers gevraagd naar kansen op het gebied van integratie in Rotterdam. Tijdens de interviews reflecteren zij op de ontvangende samenleving. We bespreken allereerst een algemeen aandachtspunt dat meerdere geïnterviewden naar voren brengen. Vervolgens gaan we in op wat volgens professionals nodig is voor succesvolle integratie.

Lat ligt te hoog

Zes geïnterviewden met zeer verschillende werkzaamheden brengen tijdens het interview naar voren dat zij vinden dat ‘de lat te hoog ligt’ in Nederland als het gaat om integratie. De politiek en de gemeente stellen volgens hen te hoge eisen aan nieuwkomers en aan Rotterdammers in het algemeen. Een professional benadrukt dat eisen stellen alleen niet werkt: ‘Er moeten wel mogelijkheden zijn om geaccepteerd te worden. Er moet voldoende openheid zijn en de inzet moet ook op prijs worden gesteld.’ Geïnterviewden zien de te hoge eisen in verschillende contexten terug, onder andere op het gebied van werk en inkomen. Zij beschouwen (gedwongen) participeren ook als een vorm van integratie. Een aantal professionals is van mening dat de eisen en verwachtingen niet (voldoende) worden afgestemd op de situatie van de betrokkenen, waardoor die hier ondanks hun inzet niet aan kunnen voldoen.

‘Als een gemeentelijke matchmaker voor iemand aan de slag gaat - doel is dan in twee maanden aan het werk - wordt per brief gecommuniceerd en krijgen cliënten simpelweg te horen dat ze zich op een datum ergens moeten melden. Dit kan voor vrouwen met kinderen lastig zijn. Als mensen dan hun best doen om het te regelen en oppas hebben voor de kinderen, maar bijvoorbeeld bij een speeddate bij de Aldi iets te laat komen, wordt dit gerekend als afwezigheid. Van tevoren wordt cliënten ook weinig verteld over wat ze kunnen verwachten of past dit werk niet bij ze of is het niet haalbaar in hun situatie.’

Een andere professional legt uit waarom dit, in het bijzonder bij nieuwkomers, een risico is:

‘Wij hebben te maken met mensen die getraumatiseerd zijn en niet weten hoe ze dingen op moeten lossen. Die zich dingen niet op een ontspannen manier eigen hebben kunnen maken omdat van alles moet. Als je niet aan de eisen voldoet volgen er sancties; loop je schulden op, word je uit huis gezet, gaat iedereen zich met je bemoeien. Dat is vreselijk. Daarmee creëren wij mensen die denken: sodemieter allemaal maar op. Ik ga het niet vertellen, ik ga het niet zeggen, ik doe mijn eigen ding wel. En zich dus in groepjes ophouden, waarvan je je moet afvragen of dat wel de beste manier van integreren is.’ Druk leggen op mensen om te integreren of te participeren werkt volgens dit zestal geïnterviewden averechts.

Creëer ruimte

Net als druk opleggen, werkt strikt regels hanteren op allerlei niveaus volgens een aantal geïnterviewden integratie tegen. Om integratie te bevorderen is het volgens hen nodig om op diverse manieren ruimte te creëren. Juist wanneer tijd en ruimte gegeven wordt, zien zij dat de integratie van nieuwkomers soepel verloopt:

‘Het werkt niet wanneer je tegen mensen zegt: je moet integreren. Laat mensen vrij. Geef mensen de ruimte om zich veilig te gaan voelen en zelfvertrouwen te krijgen. Dan willen ze zelf actief zijn en iets voor de stad doen.’

En in iets andere bewoordingen:

‘Regelmatig gaat het ook goed met de integratie van statushouders. Dan is er blijkbaar ruimte en tijd om dit mogelijk te maken. In plaats van dat er meteen met de zweep eroverheen gegaan wordt, van: je moet dit en je moet dat. Dan merk je dat het heel goed gaat, dan gaat het proces gewoon door.’

Volgens een van hen zijn flexibiliteit en goed kijken wat nodig is in een specifieke situatie ook van belang:

‘Concreet voorbeeld van integratie is de begeleiding van een moeder die als vluchteling naar Nederland is gekomen, zonder familie, die in Nederland twee kinderen heeft gekregen. Zij doet er alles voor om hier te mogen blijven en probeert werk te zoeken, maar haar hoofd zit alleen maar vol met angst, want als ze wordt teruggestuurd met haar kinderen dan weet ze zeker dat ze daar haar kinderen gaat verliezen als alleenstaande moeder, omdat ze geen familie heeft en geen werk zal kunnen vinden. Dan moeten we met elkaar gaan kijken wat zo’n vrouw nodig heeft. Op het kinderdagverblijf kon zij wat langer blijven dan andere ouders. Ze hielp daar wat mee, dat werd een soort dagbesteding voor haar, en daardoor heeft zij weer zelfvertrouwen gekregen. Uiteindelijk is ze naar school gegaan en heeft ze een bestaan opgebouwd. Dit is een voorbeeld dat laat zien hoe ingewikkeld het is, dat integratie ook niet is te clusteren in een interventie die wij bedacht hebben, maar dat het ontstaat op een plek als een kinderdagverblijf die een moeder mogelijkheden geeft in plaats van strikt de regels hanteert, want normaalgesproken moeten ouders om tien uur de deur uit zijn.’

Ruimte creëren is niet mogelijk zonder mensen op een positieve manier te benaderen. Een professional benadrukt dat dit begint met laagdrempelig het gesprek met elkaar aangaan, bijvoorbeeld in het Huis van de Wijk:

‘Ik begin gewoon een praatje met iedereen. Als mensen dan zeggen: mijn Nederlands is niet goed, dan zeg ik: dat geeft niet, dan oefenen we gewoon door. Dat klinkt heel stom, maar op dat niveau is het gewoon. Laat zien dat je durft te vragen en het gaat proberen met z’n tweeën. Heel veel mensen durven dat niet. Als wij als welzijnsinstellingen niet het voortouw nemen en laten zien: wij schrijven niemand af – dus niet de mensen die kritisch zijn over de komst van vluchtelingen en ook niet de mensen die hier komen en hun stinkende best moeten doen - dan staat dat in de weg om groepen bij elkaar te brengen. We moeten het gesprek met elkaar aangaan. Velen durven dat gewoon niet en dan stukt het. Het begint echt hier, aan de balie, aan de bar.’

Nadere beschouwing

Uit de gesprekken die zijn gevoerd voor de veertien Gebiedsbeelden kwam naar voren dat onder professionals en vrijwilligers nogal verschillend wordt gedacht over integratie.² Dit was aanleiding te veronderstellen dat deze verschillende perspectieven verwarring, miscommunicatie en misschien zelfs knelpunten konden opleveren bij de samenwerking tussen deze professionals en vrijwilligers op het vlak van werkzaamheden en activiteiten die integratie bevorderen. Dit was de reden om nader onderzoek te doen naar die perspectievenverschillen en hun invloed op de samenwerking.

Uit de interviews voor dit onderzoek blijkt dat de meeste geïnterviewden integratie een enigszins verwarrend begrip vinden. Het is geen praktisch hanteerbaar thema. Hun perspectief op integratie is vaak niet helder uitgewerkt. Veel eerste opmerkingen over het begrip hebben een algemeen en breed karakter. Individuele en collectieve verantwoordelijkheid voor integratie lopen door elkaar. In eerste instantie wekken geïnterviewden de indruk dat het begrip integratie over iedereen gaat. Als tijdens de gesprekken wordt doorgevraagd, wordt impliciet of expliciet toch veelal een relatief eenzijdig beeld gevormd waarin integratie vooral gaat over nieuwkomers en/of mensen met een migratieachtergrond. De breed-maatschappelijke verantwoordelijkheid voor integratie verdwijnt dan naar de achtergrond.

In eerste instantie problematiseren de meeste geïnterviewden het begrip integratie niet, maar al doordenkend noemen zij vaak toch verschillende problematische aspecten van het begrip integratie. Zo wordt het begrip integratie soms verward met het begrip assimilatie en zeggen verschillende respondenten dat zij eigenlijk niet kunnen benoemen wanneer integratie 'gelukt' is. Zij realiseren zich dat deze vraag eigenlijk nooit wordt beantwoord.

Uit dit onderzoek blijkt dat de verschillende integratieperspectieven van Rotterdamse professionals en vrijwilligers niet (direct) leiden tot verwarring of knelpunten in hun samenwerking. Het voornaamste knelpunt dat zij op het vlak van integratie ervaren in hun dagelijks werk blijkt de invloed van de landelijke en lokale politieke polarisatie rond het thema integratie. Het in hun ogen harde, eenzijdige perspectief op integratie dat domineert in de politiek maakt samenleven met verschillen in Rotterdam moeilijker. De verschillen tussen groepen mensen worden in het politieke debat uitvergroot en dit heeft zijn weerslag op de Rotterdamse bevolking.

Uit de interviews komt een beeld naar voren van professionals en vrijwilligers die moeten werken in een politieke, maatschappelijke context die gepolariseerd is en waarbinnen integratie een van de speerpunten van die polarisatie vormt. Binnen deze context doen de geïnterviewden hun (vrijwilligers)werk, waarbij ze het verband met het politieke debat over integratie en/of integratiebeleid zelf bewust of onbewust negeren. De negatieve lading die het begrip heeft draagt niet bij aan hun werkzaamheden. Hun eigen perspectief op het begrip integratie is niet erg diepgravend noch uitgewerkt. Mogelijk kunnen zij hierdoor (ook) gemakkelijker hun werk doen binnen die complexe context.

² Zie: *Diversiteit aan de Maas*, IDEM: Rotterdam, 2018.

Onafhankelijk van de politieke context beschouwen de meeste geïnterviewden integratie als een proces van je plek vinden in de maatschappij en een prettig leven opbouwen. Dit betekent dat je niet vervreemd bent of blijft van je omgeving en weet waar je met hulpvragen of in noodsituaties terecht kunt. De omgeving is in Rotterdam zeer divers en voor iedereen anders. Eenieder kan zich op een andere manier met de stad verbinden. Een aantal geïnterviewden noemt een relevant knelpunt in relatie tot integratie in deze praktische zin. Zij beschouwen als belangrijke randvoorwaarde voor succesvolle integratie van nieuwkomers dat mensen hiervoor tijd en ruimte krijgen, waarbinnen ook creatieve oplossingen mogelijk zijn. Geïnterviewden zien dat deze tijd en ruimte juist worden ingeperkt door allerlei eisen die aan nieuwkomers worden gesteld en de dwang die hiermee gepaard gaat. Dit leidt volgens hen niet alleen tot teleurstellingen of mensen die niet kunnen voldoen aan de vereisten, maar zelfs tot - volgens geïnterviewden begrijpelijke - frustratie en weerstand die de gewenste integratie alleen maar in de weg zitten.

In het licht van dit onderzoek beschouwd, lijkt de nadruk van het nieuwe Rotterdamse college van burgemeester en wethouders op 'ontspannen samenleven', zoals verwoord in het nieuwe coalitieakkoord en in de nota *Relax. Dit is Rotterdam. Samenleven in een stad waar niemand in de meerderheid is*³ aan te sluiten bij de reeds gerealiseerde werkpraktijk in de wijken en buurten. Professionals en vrijwilligers in de stad hebben behoefte aan een praktische invulling van het begrip integratie waarmee de negatieve invloed van polarisatie op afstand wordt gehouden.

³ Gemeente Rotterdam (2019). *Relax. Dit is Rotterdam. Samenleven in een stad waar niemand in de meerderheid is*. Actieprogramma Integratie & Samenleven 2019 – 2022. Rotterdam.